

Posudek školitele a zhodnocení doktorského studia

Dizertační práce
**Dějiny farnosti Ústí nad Orlicí
jako obraz dějin římskokatolické církve
v Československu v letech 1927–1963.**

ThLic. Mgr. Michal Sklenář, Ph.D.

Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 2017

Hlavní teze Sklenářovy práce může působit lehce provokativně: jedním z nejúčinnějších nástrojů pro podlomení vlivu římskokatolické církve po roce 1948 byla vedle přímé represe (zejména vůči řádům a vyšší církevní hierarchii) jistá míra respektu vůči lokálním církevním společenstvím a sklon kněží k přísnému legalismu. Sklenář nechce rozdávat nálepky (ani obviňovat), nýbrž v historické kontinuitě od konce dvacátých do začátku šedesátých let poukázat na motiv, bez něhož dějiny římskokatolické církve 20. století sotva vysvětlíme: pokud totiž ti, kteří na prahu komunistické diktatury disponovali všemi předpoklady pro kariéerní postup, nakonec však zůstali ve svých farnostech a v těžkých podmínkách usilovali spíše o ochranu svých společenství (nebo péči o sakrální stavby atd.) prostřednictvím specifického legalismu, proměnila se i církev jako celek, neboť v nových podmínkách (a specifické roztržitosti) ztrácela sílu se bránit (a to jak pozdější přímé represi, tak celkově ateizačním kampaním atd.).

Farnost v Ústí nad Orlicí – a výrazná osobnost zdejšího děkana Václava Boštíka – Sklenářovi posloužily pro jeho důkladné mikrohistorické bádání. Boštíkovo studium v Římě, jeho zájem o liturgii a architekturu po příchodu do Ústí, působení v samosprávě, odboj za okupace a internace v koncentračním táboře, i jeho strategie pro přežití společenství v 50. letech patří k tomu nejpoutavějšímu z předložené dizertační práce. Jelikož některé stránky tohoto příběhu rozvíjel Sklenář již ve své magisterské diplomové práci, vyznačují se tyto pasáže asi největším výkladovým klidem a propracovaností.

Avšak i zasazení do kontextu dějin církve i české společnosti ve 20. století je podle mě velmi zdařilé. Poukazuje totiž na proměny postavení církve ve společnosti, a to jak v důsledku vnitrocírkevních změn, tak například vzrůst prestiže římskokatolické církve za nacistické okupace a po roce 1945, kdy se církev v návaznosti na statečný postoj mnoha duchovních stávala nedílnou součástí českého národního společenství (Sklenář si zároveň povšimne, že stinnou stránkou této pevnější „integrace“ církve do českého národního příběhu bylo, že mnoho církevních představitelů i běžných věřících přitakávalo vyhnání Němců).

V teoretickém ohledu stojí za zmínku Sklenářova snaha obrodit totalitněhistorický výkladový model. Ačkoliv jsme se v tomto pohledu často neshodli, na Sklenářově přístupu musím ocenit, že mu nejde o to, aby se historie stala služkou nějaké doktríny (která si nárokuje minulost jako své vlastnictví, která pronásleduje a diskvalifikuje kritické hlasy), že neusiluje o černobílé

vidění světa (které by chtělo dokládat, že celé epochy měly svou „podstatu“ v dobru nebo ve zlu), ale že má trochu jiný ráz. V jejím středu stojí pokus vysvětlit snahu o celkové, „totální“ oslabení vlivu římskokatolické církve, a to použitím prostředků viditelných represivních i méně viditelných, zdánlivě konsensuálních. Ačkoliv se sám domnívám, že doložení konsensuálních (vyjednávacích) postupů je prahem, na němž je lepší opustit totalitní optiku a podívat se na pravidla tohoto asymetrického mocenského vztahu (což práce také nabízí), Sklenářův obezřetný postup v reaktivaci totalitněhistorického výkladu má podle mě velkou hodnotu pro ty, kdo nejsou přesvědčeni o zastaralosti koncepce totalitarismu. Nebylo pro mě překvapením, když o Michala Sklenáře před rokem projevil zájem Ústav pro studium totalitních režimů. Sklenářův přístup má totiž pro případnou obrodu totalitněhistorického přístupu mnohem větší potenciál než dřívější dějinný triumfalismus a agentománie.

Jedinou pochybnost v předložené práci mám o tom, zda bere dostatečně vážně alternativy vůči římskokatolickému myšlenkovému světu. Uznávám sice, že vykreslení sociálně-demokratického (později i komunistického) světonázoru v daném prostředí nebo třeba evangelických společenství by vyžadovalo samostatné zpracování. Že však zůstaly tyto světy v předložené práci téměř úplně stranou, může za určitých okolností vyvolávat ve čtenáři jisté pochybnosti. Když například autor líčí odstraňování soch z veřejného prostranství (a zákazy procesí etc.) v padesátých letech jakožto zásah odosobněného komunistického systému do živého těla církve, nechává otevřenou otázku, zda na tomto obrazoborectví náhodou neměly jisté skupiny lidí zájem (a zda tento represivní krok neměl v očích některých místních obyvatel svou legitimitu). Lokální kontext samozřejmě neznám tak hluboce, jako ho zná Sklenář, a na danou otázku neumím odpovědět. Sklenáře bych však rád do budoucna přesvědčil, že pokud lidem jiného smýšlení přisoudí podobnou autenticitu jako katolíkům (a připustí například, že i komunisté mohli být lidé s upřímným přesvědčením, specifickou hrdostí, vědomím dějinného poslání, ale i pochybnostmi, vzájemnými konflikty, zradami, a nikoliv jen slepými vykonavateli odosobněného systému útlaku), pak tím ze své výpovědi nejenže nic neztrácí, ale naopak její platnost posílí.

V závěru svého posudku bych rád zmínil jeden důležitý prvek naší spolupráce: Michal Sklenář vždy patřil k nejlepším účastníkům mého semináře. Obsahovou hloubku dokázal propojit s respektem vůči partnerům v diskusi, a tak jeho kritické podněty (které patřily k nejlepším a obsahově nejkritičtějším) nikdy nesnižovaly důstojnost druhé strany a naopak svou vnitřní silou a vyrovnaností dodávaly kromě obsahových nápadů i důvěru a energii. Pevně proto doufám, že se ani po obhajobě naše spolupráce nepřeruší. A předloženou dizertační práci velmi rád doporučuji k úspěšné obhajobě.

V Praze, dne 1. září 2017

Doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.